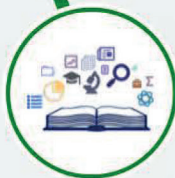

Наукові перспективи
Видавнича група

Перспективи та інновації науки

СЕРІЯ "ПЕДАГОГІКА"

СЕРІЯ "ПСИХОЛОГІЯ"

СЕРІЯ "МЕДИЦИНА"

№11(57) 2025

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського

Видавнича група «Наукові перспективи»

Луганський державний медичний університет

Громадська наукова організація «Система здорового довголіття в мегаполісі»

Християнська академія педагогічних наук України

Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання

*за сприяння КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва", Центру
дієтології Наталії Калиновської*

«Перспективи та інновації науки»

(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)

Випуск № 11(57) 2025

Київ – 2025

Кочерга Є.В., Жорова С.С., Кочерга С.В., Тітяєва О.І., Гриценко В.І. <i>СМИСЛОЖИТТЄВІ ТА ТВОРЧІ РЕСУРСИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДРУЖИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ</i>	2058
Кравченко О.І., Репетій С.Т., Миколенко Н.В., Щелок Н.В. <i>ВПЛИВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ</i>	2071
Кулаков Р.С., Паламарчук В.Б. <i>ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ МАРКЕТОЛОГІВ</i>	2084
Куций О.А., Сатурська Н.Б., Якубовська І.З. <i>СИНЕРГЕТИЧНІСТЬ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ ТА ТЕМПОРАЛЬНИХ ХАРАКТЕ- РИСТИК ОРГАНІЗАЦІЇ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ</i>	2098
Лазоренко О.В., Баратюк В.І., Олешко Д.О. <i>ПСИХОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ПОВЕДІНКИ ПОТЕНЦІЙНИХ ПОРУШ- НИКІВ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ: ОЗНАКИ ТА ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕН- ДАЦІЇ</i>	2111
Лебединський Е.Б. <i>ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СТАНОВЛЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧ- НОСТІ ОСОБИСТОСТІ</i>	2124
Лебединський Е.Б., Костюніна О.В., Жиряков А.С. <i>ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ КУРСАНТА</i>	2135
Любіна Л.А., Марциняк-Дорош О.М., Медвідь І.В., Дунець Л.М. <i>ВПЛИВ ДИХАЛЬНИХ ТЕХНІК У МАЙНДФУЛНЕС І ТЕРАПІЇ ПРИЙНЯТТЯ ТА ВІДПОВІДНОСТІ (АСТ) НА ПРОЯВИ СТРЕСУ Й ТРИВОЖНОСТІ</i>	2146
Мазай Л.Ю., Писанюк Е.О. <i>РЕСУРСНА ФУНКЦІЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СИСТЕМІ ПСИХО- ЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ МОЛОДІ У ПЕРІОД СОЦІАЛЬНИХ ПОТЯСІНЬ</i>	2161
Матохнюк Л.О., Польська О.Г. <i>ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПРОВІДНИЙ ПСИХОЛОГІЧНИЙ МОТИВАТОР СПОЖИВЧОЇ ПОВЕДІНКИ</i>	2172
Мащак С.О., Голіян Т.В. <i>ЕМОЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ</i>	2186
Мащак С.О., Олійник Л.В. <i>ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЯК ПРЕДМЕТ УВАГИ ПСИХОЛОГА</i>	2198

УДК 159.922.6

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-11\(57\)-2071-2083](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-11(57)-2071-2083)

Кравченко Ольга Ігорівна практичний психолог, студентка факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, <https://orcid.org/0009-0005-9517-586X>

Репетій Світлана Тимофіївна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0001-6946-0142>

Миколенко Наталія Валеріївна старший викладач кафедри практичної психології, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0002-1438-6034>

Щелок Неля Василівна викладач кафедри практичної психології, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, <https://orcid.org/0009-0004-0654-388X>

ВПЛИВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. Стаття присвячена комплексному дослідженню впливу сімейного виховання на розвиток емоційної сфери дітей дошкільного віку. Актуальність роботи зумовлена тим, що дошкільний період є критичним для формування емоційної компетентності, яка закладає фундамент психічного благополуччя, соціальної адаптації та успішної навчальної діяльності дитини.

У роботі здійснено теоретичний аналіз особливостей емоційної сфери дошкільників та класифікації стилів батьківського виховання, їхнього зв'язку з емоційним реагуванням дитини. Шляхом емпіричного дослідження встановлено, що емоційний розвиток дошкільників, включаючи їхнє вміння розпізнавати, виражати та регулювати почуття, безпосередньо залежить від емоційної атмосфери в сім'ї, а також від способів, якими батьки демонструють та обговорюють власні емоції, виступаючи зразками для наслідування.

Дослідження виявило значущу кореляцію між характером батьківсько-дитячих відносин (зокрема, рівнем прийняття, контролю та емоційної теплоти) і рівнем сформованості емоційної компетентності дітей. Наголошується на необхідності системного підходу до вивчення сімейного впливу з урахуванням сучасних соціокультурних змін.

Наукова новизна роботи полягає в поглибленому аналізі психологічних механізмів опосередкованого впливу сімейного виховання та вдосконаленні

діагностичних підходів для раннього виявлення дисгармоній у розвитку емоційної сфери. Практична цінність результатів полягає в можливості їх використання для розробки цільових програм психологічного супроводу сімей, профілактики емоційних порушень у дошкільників та підвищення емоційної компетентності батьків і педагогів.

Ключові слова: сімейне виховання, емоційна сфера, дошкільний вік, батьківсько-дитячі відносини, емоційна компетентність, психологічна підтримка, профілактика емоційних порушень.

Kravchenko Olha Ihorivna practical psychologist, student at the Faculty of Psychology, Social Work, and Special Education at Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, <https://orcid.org/0009-0005-9517-586X>

Repetiy Svitlana Tymofiivna candidate of psychological sciences, associate professor of the department of practical psychology, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0001-6946-0142>

Mykolenko Natalia Valeriyivna Senior Lecturer, Department of Practical Psychology, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0002-1438-6034>

Shchelok Nelia Vasylivna Lecturer, Department of Practical Psychology, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, <https://orcid.org/0009-0004-0654-388X>

IMPACT OF FAMILY UPBRINGING ON THE DEVELOPMENT OF THE EMOTIONAL SPHERE OF PRESCHOOL CHILDREN

Abstract. The article is devoted to a comprehensive study of the influence of family upbringing on the development of the emotional sphere in preschool children. The relevance of the work is determined by the fact that the preschool period is critical for the formation of emotional competence, which lays the foundation for psychological well-being, social adaptation, and successful educational activities of the child. The study conducts a theoretical analysis of the characteristics of the emotional sphere in preschoolers and the classification of parental upbringing styles, along with their connection to the child's emotional responses.

Through empirical research, it has been established that the emotional development of preschoolers, including their ability to recognize, express, and regulate feelings, directly depends on the emotional atmosphere in the family, as well as on the ways parents demonstrate and discuss their own emotions, serving as role models for imitation. The research revealed a significant correlation between the nature of parent-child relationships (in particular, the level of acceptance, control, and emotional

warmth) and the degree of formation of children's emotional competence. Emphasis is placed on the need for a systemic approach to studying family influence, taking into account contemporary sociocultural changes.

The scientific novelty of the work lies in the in-depth analysis of psychological mechanisms of the mediated impact of family upbringing and the improvement of diagnostic approaches for the early detection of disharmonies in the development of the emotional sphere. The practical value of the results consists in the possibility of their use for developing targeted programs of psychological support for families, preventing emotional disorders in preschoolers, and enhancing the emotional competence of parents and educators.

Keywords: family upbringing, emotional sphere, preschool age, parent-child relationships, emotional competence, psychological support, prevention of emotional disorders.

Постановка проблеми. Значущість дослідження впливу сімейного виховання на розвиток емоційної сфери дітей дошкільного віку зумовлена ключовою роллю родинного середовища у становленні особистості. Дошкільний період є критичним для формування емоційної сфери, яка становить основу психічного розвитку та визначає характер майбутніх соціальних взаємодій дитини. Психологічні дослідження свідчать, що якість емоційного розвитку залежить від стилів батьківсько-дитячих відносин, емоційної атмосфери в сім'ї та способів вираження почуттів батьками, які слугують зразками для наслідування.

Проте сучасна психологічна наука стикається з браком системного підходу до вивчення механізмів впливу різних аспектів сімейного виховання на емоційну сферу дошкільників, особливо з урахуванням трансформацій інституту сім'ї та сучасних соціокультурних умов. Відсутність глибокого розуміння цих механізмів обмежує можливості розробки ефективних стратегій психологічної підтримки родин та профілактики емоційних порушень у дітей.

Зростання кількості дошкільників з емоційними порушеннями та труднощами соціальної адаптації підкреслює необхідність поглибленого дослідження взаємозв'язку між стилями батьківського виховання, емоційною компетентністю батьків та особливостями емоційного розвитку дітей.

Таким чином, проблема дослідження полягає у визначенні психологічних механізмів впливу сімейного виховання на формування емоційної сфери дошкільників та розробці науково обґрунтованих рекомендацій для створення сприятливих умов їхнього гармонійного емоційного розвитку дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу сімейного виховання на розвиток емоційної сфери дітей дошкільного віку активно досліджується сучасними вченими, зокрема О. Л. Кононко, Т. О. Піроженко, І. І. Карабаєвою, В. К. Котирло, Т. В. Дуткевич та іншими. Їхні праці підкреслюють ключову роль сімейної атмосфери, стилів батьківського виховання та

емоційних моделей у формуванні емоційної компетентності дошкільників. Дослідження акцентують на зв'язку між демократичним вихованням і емоційною стійкістю, а також на ризиках тривожності через авторитарні підходи. Проте сучасні соціокультурні зміни, зокрема вплив цифрових технологій і трансформації сімейних структур, залишаються недостатньо вивченими. Наявних досліджень бракує для системного розуміння проблеми, що зумовлює потребу в подальших емпіричних дослідженнях для розробки ефективних стратегій психологічної підтримки сімей.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні особливостей впливу сімейного виховання на розвиток емоційної сфери дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Емоційна сфера становить фундаментальну складову психічного життя людини, виступаючи інтегральним компонентом усієї психічної діяльності та поведінки особистості [1]. Психологічна наука розглядає її як складну багаторівневу систему взаємопов'язаних емоційних явищ, процесів і станів, що відображають суб'єктивне ставлення індивіда до себе та навколишнього світу [2]. Емоційна сфера регулює психічну діяльність, визначаючи спрямованість уваги, особливості сприймання, специфіку запам'ятовування та відтворення інформації. Вона є динамічною системою, що включає емоційний тон відчуттів, емоційні реакції, стани та стосунки, розвиваючись протягом життя, особливо в дитинстві [3]. Емоційна сфера охоплює здатність до емоційного реагування, розпізнавання емоцій інших, емоційну експресію та регуляцію, слугуючи ключовим механізмом внутрішньої регуляції психічної діяльності та поведінки [4]. Емоційна сфера відіграє значну роль у формуванні міжособистісних стосунків, соціальної взаємодії, емпатії, моральної поведінки та системи цінностей особистості [5, 6].

Процес розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку характеризується поступовим ускладненням та диференціацією емоційних переживань. Дитина народжується з базовим набором емоцій, які в подальшому трансформуються та збагачуються під впливом соціального оточення та власного досвіду. Науковці О. Л. Кононко та Л. А. Терещенко у своїх дослідженнях відзначають, що емоційний розвиток дошкільника відбувається нерівномірно та характеризується якісними змінами на кожному віковому етапі. Емоційний розвиток дитини раннього віку (від народження до трьох років) відрізняється домінуванням ситуативних емоцій, які виникають як безпосередня реакція на подразники навколишнього середовища. На цьому етапі формуються базові емоції: радість, гнів, страх, сум. Т. О. Піроженко підкреслює, що в цей період емоції тісно пов'язані з фізіологічними потребами дитини та її руховою активністю. Поступово, з розвитком мовлення та пізнавальних процесів, емоційні реакції починають набувати соціального характеру, формується здатність до емпатії та співпереживання [15].

У період від трьох до п'яти років відбувається значне розширення емоційного спектру дитини. М. А. Федорова зазначає, що в цьому віці діти

починають краще розуміти власні емоційні стани та почуття інших людей. Формується здатність до емоційної регуляції, хоча вона ще залишається досить нестійкою. Дошкільники навчаються виражати свої емоції соціально прийнятними способами, засвоюють правила емоційної поведінки.

Старший дошкільний вік (5-6 років) характеризується появою складних емоційних переживань: почуття обов'язку, відповідальності, сорому, гордості. Л. М. Коломієць стверджує, що в цьому віці формується емоційна стійкість, розвивається здатність до співпереживання та емоційної підтримки інших. Діти починають розуміти причинно-наслідкові зв'язки між подіями та емоційними реакціями, вчать передбачати емоційні наслідки своїх дій.

Формування емоційної сфери дошкільників залежить від комплексу біологічних (генетичні передумови, темперамент, тип нервової системи, гормональний фон), соціальних (сімейне виховання, соціальне оточення, культурні норми, освіта) та особистісних (самовиховання, саморегуляція, досвід, цінності) факторів [7].

Розвиток емоційної сфери відбувається під впливом комплексу факторів, які можна класифікувати за трьома основними групами, що відображено в таблиці 1.2. Взаємодія біологічних, соціальних та особистісних факторів визначає індивідуальну специфіку емоційного розвитку та формування емоційних особливостей особистості.

Таблиця 1.2

Фактори розвитку емоційної сфери

Біологічні	Соціальні	Особистісні
Генетичні передумови	Сімейне виховання	Самовиховання
Тип нервової системи	Соціальне оточення	Саморегуляція
Темперамент	Культурні норми	Досвід
Гормональний фон	Освіта	Цінності

Сімейне середовище виступає першим і найважливішим контекстом формування емоційної сфери. Характер емоційних відносин між батьками та дитиною, стиль виховання, емоційна атмосфера сім'ї формують базові патерни емоційного реагування та способи емоційної регуляції. Емоційний досвід, отриманий в ранньому дитинстві, створює підґрунтя для формування емоційної компетентності, здатності до емпатії та розуміння емоційних станів інших людей. Якість прив'язаності до первинних об'єктів визначає характер майбутніх емоційних зв'язків та здатність до формування близьких стосунків.

Сім'я є фундаментальним середовищем формування емоційної сфери дошкільника, забезпечуючи первинну соціалізацію та становлення базових емоційних патернів поведінки [1]. Психологічні дослідження показують, що в родинному колі закладаються основи емоційного інтелекту, механізми емоційного реагування та способи вираження почуттів [2]. Емоційний розвиток дитини залежить від якості сімейних взаємин, стилю виховання та емоційної компетентності батьків.

Родина створює унікальний простір для набуття первинного емоційного досвіду через щоденну взаємодію, де засвоюються емоційні реакції та патерни поведінки [3]. Характер емоційних проявів дитини визначається атмосферою сімейних стосунків і батьківською емоційною зрілістю [4]. Батьківське виховання є ключовим фактором емоційного розвитку, формуючи відчуття безпеки та довіри до світу [5]. Діти, які зростають в емоційно збагаченому середовищі, демонструють вищий рівень емоційного інтелекту та кращі навички саморегуляції. Якість емоційного контакту між батьками та дитиною визначає її майбутні соціальні взаємодії та емоційне функціонування. Стиль виховання впливає на здатність дитини розпізнавати, виражати та регулювати емоції [6]. Сприятлива емоційна атмосфера сім'ї, наповнена любов'ю, повагою та прийняттям, забезпечує умови для розвитку психологічного здоров'я та емоційного благополуччя [8].

Для відображення впливу сімейного виховання на емоційну сферу дитини дошкільного віку розроблено схему основних факторів впливу (див. рис. 1.2). Схема демонструє комплексний характер взаємодії різних компонентів сімейного виховання та їх вплив на емоційний розвиток дошкільника, зокрема стиль виховання, емоційну атмосферу сім'ї, батьківську емоційну компетентність та механізми емоційного навчання, які в сукупності формують емоційну сферу дитини. Всі компоненти знаходяться у тісному взаємозв'язку та взаємовпливі, створюючи цілісну систему емоційного розвитку в умовах сімейного виховання.

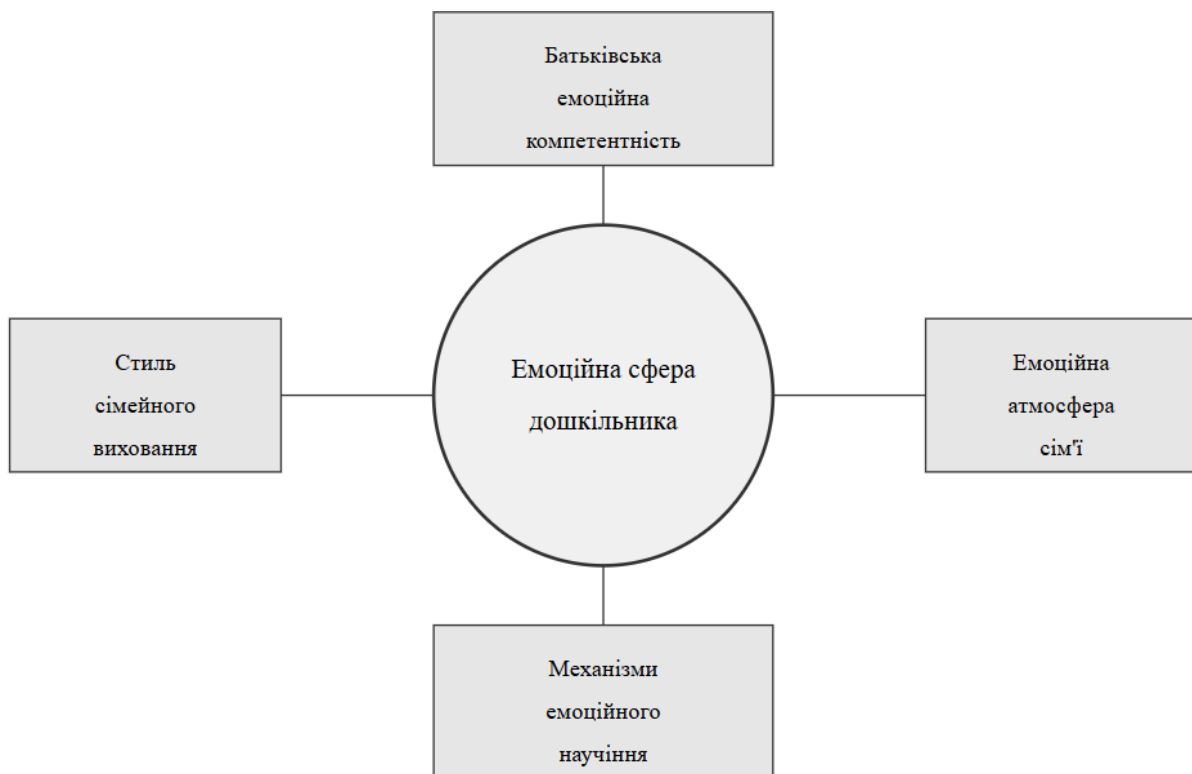

Рис. 1.2. Фактори впливу сімейного виховання на емоційну сферу дитини

Стилі сімейного виховання відіграють визначальну роль у формуванні емоційної сфери дитини дошкільного віку, створюючи підґрунтя для розвитку емоційної компетентності та становлення механізмів емоційної регуляції. Результати досліджень свідчать про наявність стійкого зв'язку між характером батьківсько-дитячих стосунків та особливостями емоційного реагування дошкільників. При авторитетному стилі виховання спостерігається гармонійний розвиток емоційної сфери, формування адекватної самооцінки та позитивного емоційного фону. Авторитарний стиль сімейного виховання характеризується надмірним контролем та емоційною холодністю батьків, що призводить до формування підвищеної тривожності, емоційної нестабільності та труднощів у вираженні почуттів у дітей дошкільного віку. За умов авторитарного виховання дошкільники часто демонструють схильність до придушення емоцій, невпевненість у собі та страх проявляти ініціативу. Психологічні дослідження підтверджують, що надмірна вимогливість та обмеження емоційних проявів дитини негативно впливають на розвиток її емоційного інтелекту та здатність до емпатії [9].

Ліберальний стиль виховання, який характеризується відсутністю чітких правил та меж, також створює несприятливі умови для емоційного розвитку дошкільника. За таких умов у дітей формується низький рівень емоційної саморегуляції, труднощі у встановленні емоційних контактів з однолітками та нестабільність емоційних реакцій. Дослідження показують, що відсутність послідовності у виховних впливах та емоційна нестабільність батьківської поведінки призводять до формування у дошкільників амбівалентного ставлення до себе та оточуючих [10]. Дошкільники, які виховуються в умовах гіперопіки, часто демонструють підвищену емоційну залежність від батьків, низьку здатність до самостійного подолання труднощів та схильність до маніпулятивної поведінки. Надмірна батьківська турбота та постійний контроль перешкоджають формуванню здорових механізмів емоційної регуляції та розвитку емоційної автономії. Психологічні спостереження свідчать про те, що гіперопіка призводить до формування інфантильних рис характеру та труднощів у соціальній адаптації дошкільників [11].

Батьківсько-дитячі стосунки формують емоційну компетентність дошкільника, визначаючи характер його емоційних реакцій та здатність до розуміння переживань [12]. Довірливі, емоційно насичені стосунки сприяють розвитку емпатії, інтелекту та саморегуляції. Емоційна доступність батьків і їхня чуйність до потреб дитини створюють умови для формування здорової самооцінки. Емоційне відторгнення чи нестабільність у стосунках призводять до порушень, таких як тривожність, емоційна нестабільність та труднощі у вираженні емоцій [13]. Позитивна емоційна атмосфера сім'ї забезпечує розвиток стійкості, емпатії та соціальної компетентності [7].

Процес формування емоційної прихильності в сім'ї становить базовий механізм емоційного розвитку дитини дошкільного віку, визначаючи характер майбутніх соціальних взаємодій та якість емоційних зв'язків. Прихильність, яка

формується через систему ранніх емоційних контактів з батьками, створює підґрунтя для розвитку довіри до світу, здатності до емпатії та емоційної саморегуляції. Психологічні дослідження вказують на те, що якість емоційної прихильності, сформованої в ранньому дитинстві, визначає характер емоційних реакцій та патернів поведінки протягом усього життя людини [14]. Надійна емоційна прихильність формується в умовах стабільних, передбачуваних та емоційно теплих стосунків між батьками та дитиною. Послідовність батьківських реакцій, емоційна доступність та чуйність до потреб дитини створюють оптимальні умови для розвитку здорових емоційних зв'язків. Психологічні спостереження демонструють, що діти з надійною прихильністю проявляють більшу впевненість у собі, краще справляються зі стресовими ситуаціями та демонструють вищий рівень емоційної компетентності в соціальних взаємодіях.

Методи емоційної підтримки дитини в сімейному середовищі становлять комплексну систему виховних впливів, спрямованих на забезпечення психологічного благополуччя та гармонійного емоційного розвитку дошкільника. Емоційне прийняття, активне слухання та емпатійне реагування на емоційні прояви дитини створюють основу для формування здорової емоційної сфери та позитивної самооцінки.

Психологічні дослідження підтверджують, що систематична емоційна підтримка з боку батьків сприяє розвитку емоційної стійкості та адаптивних механізмів подолання стресових ситуацій [15]. Вербалізація емоційних станів дитини, допомога в усвідомленні та прийнятті власних почуттів виступають ефективними методами емоційної підтримки в сімейному середовищі. Батьківська здатність називати, пояснювати та нормалізувати емоційні переживання дошкільника сприяє розвитку його емоційного інтелекту та навичок емоційної саморегуляції. Психологічні спостереження демонструють, що діти, які отримують адекватну емоційну підтримку в родині, проявляють вищий рівень емоційної компетентності та кращі навички соціальної взаємодії.

Конфліктні ситуації в родині порушують процес формування базового відчуття довіри до світу та емоційної безпеки у дошкільників. Психотравмуючий досвід, отриманий внаслідок спостереження за батьківськими конфліктами, може призводити до розвитку емоційних травм, які проявляються через страхи, нічні кошмари, психосоматичні розлади та порушення соціальної адаптації. Дослідження показують, що діти з конфліктних сімей часто демонструють низький рівень емоційної саморегуляції, труднощі у розпізнаванні та вираженні власних емоцій, схильність до маніпулятивної поведінки як способу досягнення бажаного [11]. Негативний вплив сімейних конфліктів на емоційний стан дошкільника може мати довготривалі наслідки, формуючи передумови для розвитку емоційних та поведінкових порушень у майбутньому.

Психологічні дослідження свідчать про те, що досвід переживання батьківських конфліктів у дошкільному віці може призводити до формування дезадаптивних моделей поведінки, труднощів у встановленні близьких стосунків

та проблем з емоційною регуляцією в дорослому віці. Розуміння деструктивного впливу сімейної конфліктності на емоційний розвиток дитини підкреслює необхідність створення сприятливого психологічного клімату в родині та розвитку конструктивних способів вирішення міжособистісних протиріч [12].

Сімейне середовище створює природні умови для формування емоційної компетентності дошкільника через механізми соціального наuczіння та емоційного віддзеркалення. Батьківські реакції на емоційні прояви дитини, способи вираження власних емоцій та патерни емоційної регуляції стають зразками для наслідування та інтеріоризації.

Психологічні спостереження демонструють, що емоційний досвід, отриманий у процесі родинної взаємодії, формує базові уявлення дитини про природу емоцій, їх значення та прийнятні способи вираження [1]. Механізми емоційного наuczіння активуються через щоденні ситуації спільного переживання емоцій, обговорення емоційних станів та спостереження за емоційними реакціями членів родини. Здатність батьків створювати сприятливі умови для емоційного наuczіння, надавати адекватний зворотний зв'язок та демонструвати конструктивні способи емоційної регуляції визначає якість емоційного розвитку дошкільника.

Для дослідження взаємозв'язків між стилями сімейного виховання та особливостями емоційного розвитку дошкільників було проведене емпіричне дослідження у 2024–2025 роках у трьох дошкільних закладах. Загальна вибірка склала 140 осіб, з яких: 70 дітей дошкільного віку (32 хлопчики та 38 дівчаток) віком від 5 до 6,5 років та 70 батьків (55 матерів та 15 батьків). Дослідження мало на меті проаналізувати вплив різних типів виховних практик, зокрема авторитетного, авторитарного, ліберального та індиферентного стилів, а також негармонійних форм виховання, на здатність дітей розпізнавати емоції, їхній емоційний фон і рівень тривожності. Дослідження спрямоване на поглиблення розуміння ролі сімейного середовища у формуванні емоційної сфери дошкільників, сприяти створенню сприятливих умов для гармонійного емоційного розвитку дітей, профілактики підвищеної тривожності та страхів, а також оптимізації виховних підходів у сім'ї та дошкільних закладах.

Результати опитувальника «Аналіз сімейних взаємин» дозволили виявити типи негармонійного виховання та причини порушень у дитячо-батьківських взаєминах. За результатами опитувальника виділено наступні типи негармонійного виховання: потураюча гіперпротекція (22,9% сімей), домінуюча гіперпротекція (18,6% сімей), емоційне відторгнення (12,9% сімей), гіпопротекція (10,0% сімей), нестійкість стилю виховання (8,6% сімей), підвищена моральна відповідальність (5,7% сімей), жорстоке поводження (2,9% сімей). У 18,6% сімей не виявлено ознак негармонійного виховання. Потураюча гіперпротекція характеризується надмірною увагою до дитини, потуранням її бажанням, недостатністю вимог та заборон. Домінуюча гіперпротекція проявляється у надмірній опіці, контролі, обмеженні самостійності дитини, великій кількості заборон та

вимог. Емоційне відторгнення характеризується недостатньою увагою до потреб дитини, емоційною холодністю, відсутністю емоційної підтримки. Гіпопротекція проявляється у недостатній увазі до дитини, формальному виконанні батьківських обов'язків, відсутності зацікавленості в справах дитини. Нестійкість стилю виховання характеризується різкими переходами від одного стилю виховання до іншого, непослідовністю виховних впливів. Підвищена моральна відповідальність проявляється у завищених вимогах до дитини, покладанні на неї відповідальності, не відповідної її віку та можливостям. Жорстоке поводження характеризується застосуванням фізичних покарань, психологічного тиску, приниження гідності дитини.

Результати діагностики емоційної сфери дошкільників за методикою «Емоційні обличчя» представлені в таблиці 2.2, яка відображає розподіл дітей за рівнями здатності до розпізнавання емоційних станів.

Таблиця 2.2.

Розподіл дошкільників за рівнями здатності до розпізнавання емоцій

Рівень здатності до розпізнавання емоцій	Кількість дітей	Відсоток (%)
Високий	19	27,1
Середній	35	50,0
Низький	16	22,9

Аналіз результатів за методикою «Емоційні обличчя» показав, що більшість дошкільників (50,0%) мають середній рівень здатності до розпізнавання емоцій, що відповідає віковим нормам розвитку. Високий рівень здатності до розпізнавання емоційних станів, який характеризується точною ідентифікацією всіх або більшості запропонованих емоцій та здатністю описати ситуації, в яких виникають певні емоції, виявлено у 27,1% дітей. Низький рівень, який проявляється у значних труднощах з розпізнаванням емоційних станів та нездатності описати ситуації виникнення емоцій, зафіксовано у 22,9% дошкільників. Якісний аналіз результатів показав, що найлегше дітям даються для розпізнавання базові емоції (радість, смуток, страх, гнів), тоді як складні емоційні стани (здивування, сором, провина, презирство) викликають значні труднощі у більшості дошкільників. Особливо складними для ідентифікації виявилися амбівалентні емоційні стани, які поєднують різні емоційні компоненти.

Результати методики «Стратегії сімейного виховання» С. Степанова дозволили визначити домінуючі стилі виховання в сім'ях дошкільників. За результатами методики виділено наступні стилі виховання: авторитетний (41,4% сімей), авторитарний (22,9% сімей), ліберальний (25,7% сімей) та індіферентний (10,0% сімей). Авторитетний стиль характеризується високим рівнем контролю та теплоти, визнанням і заохоченням автономії дітей, відкритим спілкуванням між батьками і дітьми. Авторитарний стиль проявляється у високому рівні контролю та низькому рівні теплоти, обмеженні самостійності дитини, використанні

примусу та покарань. Ліберальний стиль характеризується низьким рівнем контролю та високим рівнем теплоти, мінімальною кількістю обмежень, невисокими вимогами до дитини. Індиферентний стиль проявляється у низькому рівні контролю та теплоти, байдужості до потреб дитини, мінімальному спілкуванні з нею.

Висновки. В результаті проведеного дослідження ми виявили, що авторитетний стиль виховання та батьківське ставлення «прийняття» й «кооперація» сприяють зниженню тривожності, страхів, розвитку емоційної компетентності та позитивного емоційного фону дошкільників. Авторитарний, індиферентний стилі, а також такі типи дитячо-батьківських відносин, як «симбіоз», «авторитарна гіперсоціалізація» та «маленький невдаха» пов'язані з підвищеною тривожністю, страхами та негативним емоційним фоном. Наші результати свідчать про важливість створення сприятливого емоційного середовища, розвитку емоційних навичок, емпатії та профілактики порушень у дошкільників.

Дослідження типів негармонійного виховання показало, що найбільш негативний вплив на емоційний розвиток дошкільників мають жорстоке поводження, емоційне відторгнення та підвищена моральна відповідальність, які призводять до формування високого рівня тривожності, великої кількості страхів, низької здатності до розпізнавання емоцій та переважання негативного емоційного фону. Факторний аналіз дозволив виділити три основні фактори, які визначають взаємозв'язки між стилями сімейного виховання та показниками емоційного розвитку дошкільників: фактор «емоційної підтримки та прийняття», фактор «надмірного контролю та обмеження» та фактор «емоційної дистанції та нехтування».

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми впливу сімейного виховання на розвиток емоційної сфери дітей дошкільного віку. Перспективними напрямками подальших досліджень можуть бути: вивчення взаємозв'язку між особливостями емоційної сфери батьків та емоційним розвитком дітей; дослідження впливу різних типів сімейної структури на емоційний розвиток дошкільників; вивчення динаміки емоційного розвитку дітей в процесі впровадження корекційно-розвивальних програм; дослідження крос-культурних особливостей впливу сімейного виховання на емоційний розвиток дітей; розробка та апробація інноваційних методів діагностики та розвитку емоційної сфери дошкільників.

Література:

1. Адаленко, Л. (2004). Дітям про емоції. Дошкільне виховання, 6, 18–19.
2. Андрійко, А. В. (2006). Батьківство як психологічний феномен. У С. Д. Максименко (Ред.), Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України (№ 29, с. 78–82). Київ: Міленіум.
3. Безлюдний, О. (2011). Роль сім'ї в особистісному розвитку дитини. Retrieved from http://library.udpu.org.ua/library_files/poriv_ped_stydii/2011/2011_1_6.pdf
4. Берегова, Н., & Федорчук, П. (2020). Вплив сімейного виховання на формування особистості дитини. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки, 6, 112.

5. Богачова, Н. М. (2018). Формування емоційної культури дитини в умовах сучасної сім'ї. *Освітній простір України*, 13, 9–14.
6. Бондаренко, А. П. (2020). Теоретико-методичні аспекти психологічної допомоги сім'ям із дітьми дошкільного віку. *Психологія і педагогіка: сучасний вимір*, 4, 56–64.
7. Бондарчук, О. І. (2001). *Психологія сім'ї: Курс лекцій*. Київ: МАУП.
8. Бортнік, Н. (2020). Вплив стилю сімейного виховання на самооцінку молодших школярів. *Психологія: реальність та перспективи*, 15, 18–25.
9. Бохонкова, Ю. О., Сербін, Ю. В., & Куртова, О. В. (2020). Особистісна тривожність як соціально-психологічна проблема. У *Fundamental and applied research in the modern world: Abstracts of III International Scientific and Practical Conference* (с. 205–210). Boston.
10. Боулбі, Дж. (2004). *Прихильність і втрата* (пер. з англ.).
11. Бугайова, Н. М., & Гладких, К. М. (2020). Вплив стилю сімейного виховання на шкільну успішність підлітків. У *Topical Issues of Science and Practice: VII Scientific and Practical Conference* (с. 662–664). London.
12. Гаркавенко, Л. (2008). Розмаїтний світ емоцій. *Дошкільне виховання*, 12, 28–29.
13. Глушко, О. І., & Байєр, О. О. (2019). Вибрані лекції з дисципліни «Психологічні проблеми батьківсько-дитячих стосунків». Дніпро: РВВ ДНУ.
14. Піроженко, Т. О., Хартман, О. Ю., Палієнко, К. В., & Павленко, М. В. (2016). *Методичний посібник до парціальної програми з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей віком від 4-х до 6–7 років «Вчимося жити разом»*. Київ: Алатон.
15. Прищепа, Т. І. (2010). *Психологічне здоров'я дошкільників*. Київ: Основа.

References:

1. Adalenko, L. (2004). Ditiām pro emotsii [To Children About Emotions]. *Doshkilne vykhovannia [Preschool Education]*, (6), 18–19. [In Ukrainian]
2. Andriiko, A. V. (2006). Batkivstvo yak psykholohichniy fenomen [Parenthood as a Psychological Phenomenon]. In S. D. Maksymenko (Ed.), *Naukovi zapysky Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka APN Ukrainy [Scientific Notes of the G.S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine]* (No. 29, pp. 78–82). Kyiv: Milenium. [In Ukrainian]
3. Bezliudnyi, O. (2011). Rol simi v osobystisnomu rozvytku dytyny [The Role of the Family in the Personal Development of a Child]. Retrieved from http://library.udpu.org.ua/library_files/poriv_ped_stydii/2011/2011_1_6.pdf [In Ukrainian]
4. Berehova, N., & Fedorchuk, P. (2020). Vplyv simeinoho vykhovannia na formuvannia osobystosti dytyny [The Influence of Family Upbringing on the Formation of a Child's Personality]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiā psykholohichni nauky [Bulletin of Lviv University. Psychological Sciences Series]*, (6), 112. [In Ukrainian]
5. Bohachova, N. M. (2018). Formuvannia emotsiinoi kultury dytyny v umovakh suchasnoi simi [Formation of a Child's Emotional Culture in the Context of the Modern Family]. *Osvitnii prostir Ukrainy [Educational Space of Ukraine]*, (13), 9–14. [In Ukrainian]
6. Bondarenko, A. P. (2020). Teoretyko-metodychni aspekty psykholohichnoi dopomohy simiam iz ditmy doshkilnoho viku [Theoretical and Methodological Aspects of Psychological Assistance to Families with Preschool Children]. *Psykholohiia i pedahohika: suchasnyi vymir [Psychology and Pedagogy: Modern Dimension]*, (4), 56–64. [In Ukrainian]
7. Bondarchuk, O. I. (2001). *Psykholohiia simi: Kurs leksii [Psychology of the Family: Course of Lectures]*. Kyiv: MAUP. [In Ukrainian]
8. Bortnik, N. (2020). Vplyv styliu simeinoho vykhovannia na samootsinku molodshykh shkoliariv [The Influence of Family Upbringing Style on the Self-Esteem of Primary School Students]. *Psykholohiia: realnist ta perspektyvy [Psychology: Reality and Prospects]*, (15), 18–25. [In Ukrainian]

9. Bokhonkova, Yu. O., Serbin, Yu. V., & Kurtova, O. V. (2020). Osobystisna tryvozhunist yak sotsialno-psykholohichna problema [Personal Anxiety as a Socio-Psychological Problem]. In Fundamental and applied research in the modern world: Abstracts of III International Scientific and Practical Conference (pp. 205–210). Boston. [In Ukrainian]
10. Boulbi, Dzh. (2004). Prykhylynist i vrata [Attachment and Loss] (Trans. from English). [In Ukrainian]
11. Buhaieva, N. M., & Hladkykh, K. M. (2020). Vplyv stylu simeinoho vykhovannia na shkilnu uspishnist pidlitkiv [The Influence of Family Upbringing Style on Adolescents' Academic Performance]. In Topical Issues of Science and Practice: VII Scientific and Practical Conference (pp. 662–664). London. [In Ukrainian]
12. Harkavenko, L. (2008). Rozmaityi svit emotsii [The Diverse World of Emotions]. Doshkilne vykhovannia [Preschool Education], (12), 28–29. [In Ukrainian]
13. Hlushko, O. I., & Baier, O. O. (2019). Vybrani leksii z dystsypliny “Psykhologichni problemy batkivsko-dytiachykh stosunkiv” [Selected Lectures on the Discipline “Psychological Problems of Parent-Child Relationships”]. Dnipro: RVV DNU. [In Ukrainian]
14. Pirozhenko, T. O., Khartman, O. Yu., Paliienko, K. V., & Pavlenko, M. V. (2016). Metodychnyi posibnyk do partialnoi prohramy z rozvytku sotsialnykh navychok efektyvnoi vzaiemodii ditei vikrom vid 4-kh do 6–7 rokiv “Vchymosia zhyty razom” [Methodological Guide to the Partial Program for Developing Social Skills for Effective Interaction in Children Aged 4 to 6–7 Years “Learning to Live Together”]. Kyiv: Alaton. [In Ukrainian]
15. Pryshchepa, T. I. (2010). Psykholohichne zdorovia doshkilnykiv [Psychological Health of Preschoolers]. Kyiv: Osnova. [In Ukrainian]